

## ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Διευθυντής: Απόστολος Λ. Πιερρής

### ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

**Για τον Πάπυρο του Δερβενιού και το σκάνδαλο της έκδοσής του**

(Νέο πληρέστερο κείμενο με κριτική)

### ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΟΥ

Το 1962 σε ταφική Μακεδονική πυρά στο Δερβένι κοντά στη Θεσσαλονίκη ανακαλύφθηκε το κατά πολύ σπουδαιότερο φιλολογικό εύρημα από την αρχαιότητα στην Ελλάδα. Πρόκειται για τον μέχρι τώρα παλαιότερο σωζόμενο πάπυρο με ελληνικό κείμενο παγκοσμίως – το αρχαιότερο βιβλίο της Δυτικής παράδοσης. Επιπλέον, το κείμενο που περιέχει έχει χαρακτηριστεί σαν ένα από τα τρία σπουδαιότερα θρησκευτικά κείμενα του κλασσικού πολιτισμού. Αναπτύσσεται εκεί μια φιλοσοφική θεωρία που εγγράφεται στον κύκλο του Αναξαγόρα και ερμηνεύει σύμφωνα με αυτήν την αρχαϊκή-κλασσική Ορφική ποίηση. Η θεωρία και η συμβολική ερμηνεία αυτή δεν έχουν σχέση με τον μονοθεϊσμό, αλλά ταυτίζουν θεότητες και τις μυθολογικές σχέσεις τους με σταθμούς και διαδικασίες της κοσμικής δημιουργίας.

Με καθόλου χαρακτηριστική για τα ελληνικά δεδομένα ταχύτητα και αποτελεσματικότητα ο απανθρακωμένος πάπυρος συντηρήθηκε από τον μετακληθέντα σπουδαίο Αυστριακό ειδικό Fackelmann και ήταν έτοιμος για μελέτη το καλοκαίρι του 1962, μέσα σε λίγους μήνες από την εύρεσή του. Εύσημα ανήκουν στον τότε Έφορο Αρχαιοτήτων της Θεσσαλονίκης για την επιτυχία αυτή.

Η ιστορία του παπύρου όμως από το 1962 μέχρι σήμερα αποτελεί πρώτου μεγέθους σκάνδαλο στα διεθνή επιστημονικά χρονικά. Ο αναλαβών την ευθύνη της έκδοσης του παπύρου κ. Τσαντσάνογλου, καθηγητής του Δημόσιου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθυστέρησε για δεκαετίες τελείως αδικαιολόγητα την επιστημονική και κριτική δημοσίευση του έργου, αποστερώντας ταυτόχρονα τη διεθνή λόγια κοινότητα από κάθε άμεση πρόσβαση σε ένα τέτοιας σημασίας κείμενο. «Ούτε εγώ το κάνω, ούτε αφήνω άλλον να το κάνει». Τυπική περίπτωση μιας φεουδαρχικής αντίληψης της επιστήμης που μάλιστα το νεοελληνικό ακαδημαϊκό σύστημα μέχρι τώρα, και που αντιδραστικά κατάλοιπά της υπάρχουν ακόμη και σήμερα.

Καμία δικαιολογία για την καθυστέρηση και την αποκλειστική ιδιοκτησιακή σχέση με τον

πάπυρο του υπεύθυνου δεν έχει ποτέ πειστικά δοθεί. Ο πάπυρος ήταν έτοιμος για μελέτη σε χρόνο αστραπή από την εύρεσή του. Άρα πρέπει να υπήρχε δυσκολία στον τοκετό – ωδίνες 45 χρόνων! Άρα έχουμε να κάνουμε με μια παθολογία αναντιστοιχίας έργου και ευθύνης διεκπεραίωσής του. Άρα με μια ανισότητα προς το μέγεθος του έργου. Τι άλλο;

Η πέρα από κάθε ανεκτό όριο, αδικαιολόγητη (αλλά εξηγήσιμη) καθυστέρηση και ο αποκλεισμός της διεθνούς κοινότητας των ειδικών από άμεση πρόσβαση προς τον πάπυρο για την ουσιαστική μελέτη του, δημιούργησε κλίμα κρυψίνοιας και καχυποψίας που η στάση του υπεύθυνου για την έκδοση ενέτεινε. Όταν το 1982 μεγάλος κλασσικός φιλόλογος επεξεργάστηκε μια πρώτη έκδοση εργασίας του κειμένου βάσει των στοιχείων που είχαν μέχρι τότε συλλεχθεί ποικιλοτρόπως, διερρέετο από Θεσσαλονίκη περί «κλεψίτυπης» έκδοσης και υπενοείτο ότι είχε νοσφισθεί η εργασία του υπεύθυνου. Η έκδοση του υπεύθυνου πάντως δεν έγινε. Δέκα χρόνια αργότερα η διεθνής κοινότητα μάταια προσπάθησε να επανενεργοποιήσει το θέμα διοργανώνοντας ένα συμπόσιο στο Princeton και καλώντας τον υπεύθυνο. Πάλι τίποτε. Τα τελευταία χρόνια είδαν το φως της δημοσιότητας τρεις μονογραφίες με προσωρινές εκδόσεις του παπύρου, χωρίς βέβαια αξιώσεις (λόγω της φύσης της πληροφόρησης) κριτικών εκδόσεων βάσης. Η αδημονία της λόγιας κοινότητας είχε φθάσει στο κατακόρυφο.

### Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΜΑΣ: ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΑΞΙΟΠΙΣΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΠΛΗΡΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΥΡΟΥ

Το φθινόπωρο του 2005 αποφασίσαμε να κινηθούμε με σκοπό να προσφερθεί επιτέλους στέρεη και πλήρης κριτική βάση για τη μελέτη ενός τόσο σημαντικού κειμένου. Ο Dirk Obbink, Διευθυντής και Γενικός Εκδότης του Προγράμματος για τους παπύρους από την Οξύρρυγχο του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και ο υποφαινόμενος, Διευθυντής του Ινστιτούτου Φιλοσοφικών Ερευνών στην Πάτρα, καταρτίσαμε συνολικό πρόγραμμα ολοκληρωμένης μελέτης και κριτικής έκδοσης του κειμένου. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει την εφαρμογή τεχνολογίας αιχμής για την εξακρίβωση οποιουδήποτε στοιχείου και ίχνους που θα βοηθούσε στην οριστικότερη, ακριβέστερη και πληρέστερη αποκατάσταση του κειμένου. Η πολυφασματική ανάλυση και ενισχυμένη ψηφιακή απεικόνιση του παπύρου γίνεται από τους ειδικούς Roger Macfarlane και Gene Ware του Brigham Young University, Η.Π.Α. Η μέθοδος έχει εφαρμοσθεί με εντυπωσιακά αποτελέσματα, σε παπύρους στην Οξφόρδη, Νεάπολη, British Museum, Bibliothèque Nationale κ.λπ. Το πρόγραμμά μας περιλαμβάνει και ένα εξειδικευμένο διεθνές συμπόσιο επί του θέματος και τη διοργάνωση, σε συνεργασία με το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, μιας έκθεσης για τον Ορφισμό στην κλασσική Μακεδονία.

Η διάρκεια του προγράμματος και η δημοσίευση της έκδοσης του παπύρου με την ταυτόχρονη κοινοποίηση των ψηφιακών δεδομένων στο διαδίκτυο ώστε να γίνουν άμεσο κτήμα κάθε ενδιαφερόμενου μελετητή, έχουν βεληνεκές όχι 45 χρόνων, ούτε καν 45 μηνών, αλλά περί τους 20 συνολικά μήνες από την έναρξη των εργασιών τον περασμένο Μάιο.

### Η ΕΣΠΕΥΣΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥ ΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΟΥ

Μετά τη δική μας παρέμβαση, επανήλθε σε δράση το σχέδιο δημοσίευσης του παπύρου από

τον κ. Τσαντσάνογλου, το οποίο και τελικά μαθαίνουμε υλοποιήθηκε μόλις τώρα. Η εργασία του θα μελετηθεί και αξιολογηθεί επιστημονικά εν καιρώ. Μια πρώτη, πρόχειρη ματιά αποκαλύπτει προφανείς σοβαρές επιστημονικές ελλείψεις και ανεπάρκειες. Χωρίς να μπαίνω τώρα στο περιεχόμενο των απόψεων του βιβλίου, είναι χτυπητή η απουσία (1) οποιουδήποτε *apparatus criticus* καθώς και (2) μιας συστηματικής αντιστοίχισης των τεμαχίων του παπύρου με τα αρχικά ευρεθέντα κομμάτια του ρολού του παπύρου. Σχετικά με το δεύτερο μάλιστα, (3) η περιγραφή που γίνεται της αρχικής εργασίας συντήρησης είναι παραδόξως παραπλανητική και λανθασμένη και αυτό είναι πολύ σημαντικό. (4) Σχετικά δε με την απίστευτη, απόλυτη απουσία *apparatus criticus*, αποσιωπείται έτσι παντελώς, ενώ χρησιμοποιείται, η πολυετής εργασία πολλών μελετητών και εκδοτών του παπύρου για την αποκατάσταση του κειμένου, πράγμα άκρως αντιεπιστημονικό, προερχόμενο μάλιστα από κάποιον που πικραίνεται ότι πάντες οι ενδιαφερόμενοι για τον πάπυρο τάχα θέλουν να κλέψουν τη δουλειά του. (5) Δεν υπάρχει ουσιαστική αναπαράσταση του ρολού του παπύρου και της θέσης του κειμένου σε αυτόν, απαραίτητο εργαλείο ελέγχου της αποκατάστασης του κειμένου. (6) Ο απόλυτος χωρισμός επίσης συγγραφικών αρμοδιοτήτων για το κείμενο αφενός και τον σχολιασμό του αφετέρου είναι παράξενος και δεν εξασφαλίζει μια ολοκληρωμένη εργασία. (7) Ο ερμηνευτικός σχολιασμός είναι ελαφρών βαρών και συχνά σε βασικά θέματα άστοχος της αλήθειας. (8) Ούτε για πρωτογενή πληροφόρηση περί του παπύρου δεν μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστη η «έκδοση». Το μικρό κομμάτι που ονομάζουν D2a δεν ανήκει στο τεμάχιο D2 αλλά σε άλλο, στο D1! Είναι σαν να ξέχασαν την αυτοψία του παπύρου.

Ήδη η πρώτη εμπεριστατωμένη κριτική δημοσιεύτηκε στο έγκυρο *Bryn Mawr Classical Review* από τον διακεκριμένο κλασικό φιλόλογο Richard Janko. Η έκδοση καταδικάζεται σαν βήμα οπισθοδρόμησης όσον αφορά τη γνώση του κειμένου. Μια οριστική επιστημονική έκδοση, μετάφραση και ερμηνεία του παπύρου κατά τον Janko, απομένει ζητούμενο.

Μετά 45 χρόνια λείπει ακόμα μια αξιόπιστη και πλήρης κριτική εργασία βάσης για τον πάπυρο. Αυτό που παρουσιάστηκε θα ήταν χρήσιμο αν είχε δημοσιευθεί λίγα χρόνια μετά την εύρεση του παπύρου.

#### Η ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΑ ΤΟΥ κ. ΤΙΒΕΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΜΟΥ

Με αφορμή αυτήν επιτέλους την καθυστερημένη έκδοση δημοσιεύθηκε επιφυλλίδα στο Βήμα της Κυριακής 24/9/2006 από τον καθηγητή κ. Τιβέριο του Δημόσιου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης υπό τον τίτλο «Πάπυρος του Δερβενιού. Η Ανάγνωση και η ...αντιγραφή».

1) Ο κ. Τιβέριος είναι αρχαιολόγος. Και εγώ θα μπορούσα να πω μερικά χρήσιμα πράγματα για προβλήματα μελανόμορφης αγγειογραφίας, αλλά δεν θα έσπευδα ούτε θα το πρόβαλλα.

2) Χαρακτηρίζει την εφαρμογή της πολυφασματικής ανάλυσης «φωτογραφική καμπάνια»! Μήπως είναι άγνοια – ή τι άλλο;

3) Την επιφυλλίδα την συνοδεύει (κλεψίτυπη;!!) φωτογραφία ψηφιακής απεικόνισης. Να υποθέσω ότι επομένως θεωρεί την εικόνα χαρακτηριστική των αποτελεσμάτων της πολυφασματικής ανάλυσης; Μήπως είναι άγνοια – ή τι άλλο;

4) Φαίνεται να δυσανασχετεί για την προσοχή των ΜΜΕ, ελληνικών και ξένων, στο πρόγραμμά μας. (Σημειώστε επίσης τη διεθνή απήχηση σε όλα τα σπουδαιότερα παγκόσμια εμβέλεια sites). Επικαλείται σαν εξήγηση του ενδιαφέροντος την άγνοια των δημοσιογράφων και την παρουσία στη συνέντευξη που δόθηκε τον Μάιο του υφυπουργού Οικονομίας και Οικονομικών κ. Δούκα. Όλα εκτός από το προφανές: ότι το πρόγραμμά μας είναι για πολλούς λόγους αξιοπρόσεκτο.

5) Δίνει οδηγίες στους δημοσιογράφους: «προσωπικά δεν πιστεύω ότι ευρήματα γνωστά από παλιά θα πρέπει να αποσπούν την προσοχή των ΜΜΕ». Τα νέα στη συνέντευξή μας τύπου ήταν η εφαρμογή τεχνολογίας αιχμής στη μελέτη του παπύρου, η ανακοίνωση σύντομου και συνολικού προγράμματος σε βάθος μελέτης, κριτικής έκδοσης και παγκόσμιας προβολής του παπύρου με αξιόπιστο και έγκυρο τρόπο, και η αποκάλυψη του σκανδαλώδους τέλματος στο οποίο βύθισε ένα τέτοιο παλαιό εύρημα ο υπεύθυνος της έκδοσης για τόσο πολύ. Το περιεργό θα ήταν αν οι δημοσιογράφοι δεν ενδιαφέρονταν για τέτοια νέα!!!

6) Ο κ. Τιβέριος δεν έχει να πει τίποτα για το σκάνδαλο του παπύρου του Δερβενιού. Και ενώ αντιθέτως επιδαφιλεύει κοσμητικά για τον συνάδελφό του, του Δημόσιου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, υπεύθυνο του σκανδάλου, σιωπά απαξιωτικά για το δικό μας έργο.

7) Φαντάζομαι θα απορεί επίσης ο καθηγητής του Δημόσιου Πανεπιστημίου πώς ένας «λέκτορας» (αγνοεί – ή τι; – ότι το Αγγλικό και το Ελληνικό ακαδημαϊκό σύστημα δεν αντιστοιχούν) είναι υπεύθυνος κορυφαίου προγράμματος στην Οφξόρδη. Φυσικά στην Ελλάδα θα ήταν ίσως ο καθηγητής αρχαιολογίας επικεφαλής κάποιου αντίστοιχου κέντρου παπυρολογικών φιλολογικών εκδόσεων, αν ο διεθνούς φήμης ειδικός δεν ήταν καθηγητής. Καιρός να μάθουμε σ' αυτή τη δύσμοιρη χώρα ότι οι ικανότητες και το έργο, και όχι η τυχόν τυπική θέση, καθορίζουν ουσιαστικές αρμοδιότητες και υπευθυνότητες.

8) Αντιπαρέρχομαι κάτι μικρούλικο, όπως όταν ο συγγραφέας της επιφυλλίδας κάνει να ακούγεται σχεδόν σαν ένοχο πράγμα η ύπαρξη ενός ιδιωτικού φιλοσοφικού κέντρου διεθνούς κύρους και αποδοχής, με συνεργασίες και δραστηριότητες που υπερακοντίζουν και τα ακραία όρια των επιδόσεων των ογκωδών δαπανηρών, δυσλειτουργικών, αναποτελεσματικών και αντιπαραγωγικών δημόσιων ακαδημαϊκών φορέων, ή το γεγονός ότι ένας υπουργός ενδιαφέρεται για την αρχαία σκέψη και το έχει αποδείξει με εργασίες του.

9) Εξισώνει δυο δηλώσεις σαν «παρμένες από σχετικά δημοσιεύματα του τύπου». Αλλά η μια έχει το όνομά μου και προέρχεται από επίσημη συνέντευξη τύπου, ενώ η άλλη είναι ανώνυμη και προέρχεται από ανυπόγραφα παραπολιτικά σχόλια εφημερίδας.

10) Τελευταίο και προσωπικό. Ο κ. Τιβέριος επαναλαμβάνει παραπολιτικά κουτσομπολιά σύμφωνα με τα οποία ο υποφαινόμενος εθεάθη «πριν από περίπου τρία χρόνια ...στο γραφείο του κ. Τσαντσάνογλου να αντιγράφει το αποκρυπτογραφημένο από την αδημοσίευτη εργασία του καθηγητή» κείμενο. Το παιχνίδι των υπονοουμένων καλά κρατεί. Δηλαδή διέρρηξα το γραφείο και έκλεψα το αποτέλεσμα της αεί ωδίνουσας και ούποτε μέχρι μόλις τούδε τεκούσας εργασίας του καθηγητή στον πάπυρο, αλλά μερικοί (ποιοι;) με είδαν;!! Η αλήθεια του πράγματος είναι ότι πριν καμιά δωδεκαριά (και όχι τρία) χρόνια, μετά

από μια μελέτη μου για τον πρώιμο Πυθαγορισμό και εν μέσω των ερευνών μου στον Ορφισμό, ενδιαφέρθηκα και εγώ, όπως όλοι οι ειδικοί μελετητές, να έχω γνώση των πρωτογενών δεδομένων του παπύρου, αφού δεν υπήρχε κριτική έκδοση του κειμένου του. Ήθελα λοιπόν να μελετήσω τον πάπυρο και τις αρχικές φωτογραφίες του. Ο κ. Τσαντσάνογλου, κατά την προσφιλή τακτική του, ήθελε η πρόσβαση στον πάπυρο να είναι έμμεση, να περνάει μέσω αυτού και της δουλειάς του. Με ενημέρωσε λοιπόν στο γραφείο του για μια-δυο ώρες για την εργασία του στον πάπυρο και μου έδειξε σχετικά κείμενά του. Όλα έγιναν μόνο παρουσία του. Μου είχε δηλώσει μάλιστα ότι η έκδοσή του θα είχε δημοσιευθεί μέχρι το τέλος εκείνου του έτους! Τώρα τι υπονοεί ο κ. Τιβέριος του Δημοσίου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης; Ότι η δική μας έκδοση θα είναι αντίγραφο της εργασίας Τσαντσάνογλου; Ότι και εμείς όπως όλοι δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε χωρίς Τσαντσανόγλεια κλεψίτυπα και αντιγραφές;! Το θέμα καταντά ψυχολογικό. Διαπρεπείς ειδικοί μελετητές έχουν ήδη θέσει αδημοσίευτες εκδόσεις και εργασίες τους, ή τη συνεργασία τους, στη διάθεσή μας.

Αλλά το έργο του καθενός μιλάει καθοριστικά και είναι το έσχατο κριτήριο σε ένα πολιτισμό ικανότητας, αποτελεσματικότητας και επιτυχίας σαν τον αρχαιοελληνικό ή αυτόν στον οποίο εισήλθαμε πρόσφατα. Καιρός να το μάθουν αυτό οι κάθε είδους αντιδραστικοί στα καθυστερημένα τσιφλίκια αυτής της χώρας.